

**ELEKTRONINIO PARAŠO PRIEŽIŪROS INSTITUCIJOS
LIETUVOS RESPUBLIKOS ELEKTRONINIO PARAŠO ĮSTATYMO
ĮGYVENDINIMO METINĖ ATASKAITA**

Ataskaitos rengimo tikslas – įvykdyti Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymo (toliau – Elektroninio parašo įstatymas) (Žin., 2000, Nr. 61-1827; 2002, Nr. 64-2572) 14 straipsnio nuostatą – parengti kasmetines šio įstatymo įgyvendinimo ataskaitas ir jas pateikti Lietuvos Respublikos Vyriausybei (toliau – Vyriausybei) ir Lietuvos Respublikos Seimui (toliau – Seimui).

Teisinė bazė

Viena pagrindinių sąlygų elektroninio parašo naudojimui – elektroninį parašą reglamentuojanti **teisės aktų bazė**, kuri **nesudaro kliūčių** diegti ir naudoti elektroninį parašą. Tai pažymima 2003-12-12 valstybinio audito ataskaitos Nr. 2010-21 „Elektroninio parašo diegimo vertinimas“ išvadoje bei sertifikavimo paslaugų teikėjų, valstybės institucijų, telekomunikacijų bendrovių, bankų bei kitų rinkos dalyvių vertinimuose (2006 m. kovo mėn. duomenys).

Lietuvos archyvų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. parengė, o 2006 m. sausio 11 d. **patvirtino elektroninių dokumentų valdymo taisykles** (Lietuvos archyvų departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės generalinio direktoriaus įsakymas Nr. V-12 „Dėl elektroninių dokumentų valdymo taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2006, Nr. 7-268, Nr. 6). Šios taisyklės buvo parengtos pagal Europos Komisijos IDA programos parengtą specifikaciją **MoReq** (Model Requirements for the Management of Electronic Records, MoReq Specification, March 2001) ir **nustato** subjektų, įgaliotų vykdyti viešojo administravimo funkcijas, oficialiųjų **elektroninių dokumentų rengimo, tvarkymo, apskaitos, saugojimo, naikinimo ir elektroninių dokumentų valdymo** sistemų funkcinius **reikalavimus**. Nevalstybinėms organizacijoms, privatiems juridiniams asmenims šiose taisyklėse nustatyti reikalavimai yra rekomendaciniai. Šis dokumentas yra **vienas iš svarbiausių teisės aktų, reglamentuojančių elektroninį dokumentą** bei visą jo gyvavimo ciklą (įskaitant ilgalaikį saugojimą).

2005 m. birželio 9 d. **Seimas patvirtino** Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymo 19 straipsnio pakeitimo ir papildymo **įstatymą** (Žin., 1999, Nr. 60-1945; Žin., 2005, Nr.76-2746), kurio antra dalis teigia, kad „Asmenų prašymai, pateikti elektroniniu būdu, **turi būti**

pasirašyti elektroniniu parašu. Atsakymai į šiuos prašymus pateikiami asmeniui elektroniniu paštu, o asmenų pageidavimu – siunčiami paštu prašyme nurodytu adresu arba įteikiami. Atsakymas elektroniniu paštu **turi būti pasirašytas institucijos vadovo** arba jo įgalioto asmens **saugiu elektroniniu parašu**“. Šis įstatymo papildymas įgalins piliečius ir valstybės institucijas **bendrauti elektroniniu būdu** naudojant elektroninį parašą. Įstatymo įgyvendinimui yra parengti poįstatyminiai aktai, kurių dalis jau patvirtinta.

Vykdydamas Lietuvos Respublikos Vyriausybės Informacinės ir žinių visuomenės plėtros komisijos 2006 m. birželio 28 d. posėdžio sprendimą, Komitetas parengė savo **nuostatų papildymo ir Vyriausybės darbo reglamento pakeitimo** projektus. Vyriausybė 2005 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1389 papildė Komiteto nuostatus, pavesdama Komitetui **organizuoti sertifikavimo paslaugų teikimą**, elektroninio **parašo** bei elektroninių **dokumentų naudojimą** valstybės institucijose ir įstaigose.

Komiteto parengtas Vyriausybės nutarimo projektas „Dėl Lietuvos Respublikos **Vyriausybės darbo reglamento patvirtinimo**“ šiuo metu yra pateiktas Vyriausybei tvirtinti. Nutarimo projektu siekiama sudaryti sąlygas **derinti ir teikti sprendimų projektus elektroniniu būdu**.

ES iniciatyvos

Lietuvos Elektroninio parašo įstatymas bei kiti elektroninį parašą reglamentuojantys teisės aktai yra parengti įgyvendinant 1999 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą „Dėl Bendrijos elektroninių parašų reguliavimo sistemos (1999/93/EC)“ (toliau – Direktyva). Direktyvos 12 straipsnis numato, kad Europos Komisija atliks Direktyvos peržiūrą bei ją pateiks Europos Parlamentui iki 2003 m. liepos mėn. Europos Komisija tik 2005 m. **atliko Direktyvos peržiūrą** ir 2006 m. kovo mėn. ją paskelbė. Ataskaitoje pažymima, kad **visos 25 ES šalys narės įgyvendino pagrindinius Direktyvos principus**. Formali Direktyvos įgyvendinimo šalyse narėse analizė šiuo metu dar nėra baigta rengti.

Direktyvos peržiūros ataskaitoje teigiama, kad terminas „**elektroninis parašas**“ yra **siejamas su pasirašomais duomenimis** (duomenų integralumui užtikrinti), o ne tik asmens identifikavimui, t.y. vien tik **asmens identifikavimas nėra elektroninis parašas**. Tuo tarpu Lietuvos Elektroninio parašo įstatyme elektroninio parašo sąvoka apibrėžta kaip „duomenys, kurie įterpiami, prijungiami ar logiškai susiejami su kitais duomenimis pastarųjų autentiškumui patvirtinti ir **(ar)** pasirašančiam asmeniui identifikuoti“.

Taip pat pažymima, kad „**saugus elektroninis parašas**“ praktikoje siejamas tik su **viešu raktų infrastruktūra (PKI)** angl. – Public Key Infrastructure), o elektroninis parašas, kuris dažnai vadinamas „kvalifikuotu parašu“ – tai saugus elektroninis parašas, sukurtas saugia parašo formavimo įranga ir patvirtintas galiojančiu kvalifikuotu sertifikatu bei atitinkantis I, II ir III Direktyvos priedus. Šių elektroninių parašų apibrėžimai Elektroninio parašo įstatyme **neprieštarauja Direktyvai.**

Minėtoje ataskaitoje taip pat nurodoma, kad **šalys neturi riboti laisvo paslaugų judėjimo** bei kad „**kvalifikuotas**“ elektroninis parašas elektroniniams duomenims turi tokią pat teisinę galią **kaip ir parašas rašytiniuose dokumentuose** ir yra leistinas kaip įrodinėjimo priemonė teisme. Elektroninio parašo **įstatymas sėkmingai įgyvendina** minėtas Direktyvos nuostatas – nuo Lietuvos Respublikos įstojimo į ES momento Lietuvoje pripažįstami užsienio valstybių sertifikavimo paslaugų teikėjų sudaryti kvalifikuoti sertifikatai bei „kvalifikuoto“ parašo teisinė galia prilyginama parašui rašytiniuose dokumentuose.

Elektroninio parašo įstatymas, kaip ir Direktyva, **nebuvo skirti sukurti rinkos poreikį** elektroniniam parašui, tačiau teisinių galių suteikimas **padeda tvirtus pagrindus** elektroninio parašo naudojimui.

Europos Komisija išskiria du **dominuojančius elektroninio parašo taikymus** – **e. valdžios** ir **internetinės bankininkystės** sistemas. E. valdžios projektai dažniausiai vykdomi **eID** (angl.k. - Electronic Identification Card), o internetinės bankininkystės – **vienkartinių slaptažodžių (OTP) ir slaptažodžių generatorių** sistemų pagrindu. Naujausios tendencijos – bankai **B2B** (business-to-business) transakcijoms bei vidinėms reikmėms naudoja saugų elektroninį parašą (**PKI technologijas**) bei saugią elektroninio parašo formavimo įrangą (**lustines korteles**).

Europos Komisija taip pat nurodo galimas priežastis, dėl ko elektroninio parašo **rinka vystosi lėčiau negu tikėtasi:**

- PKI technologijoje **reikalinga „trečioji šalis“** (sertifikavimo paslaugų teikėjas); **Lietuvoje tai negalėtų būti kliūtis**, nes po 2002 m. priimto Elektroninio parašo įstatymo 4, 8, 14, 16 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo (Žin., 2002, Nr. 64-2572), tokia šalis, kaip sertifikavimo paslaugų teikėjas, būti neprivalo, jeigu tik parašų naudotojai dėl to susitaria;
- techninio **interoperabilumo** (sistemų sąveikos gebos) **nebuvimas** lokaliu ir tarptautiniu mastu;
- **brangios** lustines korteles naudojančios **technologijos**.

Tačiau nepaisant minėtų problemų, su kuriomis ES šalys narės susiduria diegdamos elektroninį parašą, **Europos Komisija elektroninį parašą laiko svarbiu įrankiu informacinės visuomenės paslaugų vystymui ir saugiai elektroninei komercijai užtikrinti.**

Kvalifikuotus sertifikatus sudarantys sertifikavimo paslaugų teikėjai

2005 m. vasario 23 d. Informacinės visuomenės plėtros komitetas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės (toliau – Komitetas) įregistravo **UAB "Skaitmeninio sertifikavimo centras"** pirmuoju ir šiuo metu **vieninteliu kvalifikuotus sertifikatus sudarančiu sertifikavimo paslaugų teikėju Lietuvoje.** Per 2005 metus šis sertifikavimo paslaugų teikėjas aktyvios sertifikavimo paslaugų, susijusių su kvalifikuotais sertifikatais, nevykdė, t.y. sudarė apie 20 kvalifikuotų sertifikatų. Artimiausiu metu įmonė ketina pradėti teikti ir pagalbines sertifikavimo paslaugas – laiko žymos formavimo paslaugas.

Komiteto duomenimis, **Lietuvoje jau naudojamasi ir užsienio valstybių** sertifikavimo paslaugų teikėjų sudarytais **kvalifikuotais sertifikatais** – telekomunikacijų bendrovė UAB „Omnitel“ ir AB „Hansabankas“ naudojami Estijos AS „Sertifitseerimiskeskus“ išduotais kvalifikuotais sertifikatais.

Elektroninio parašo diegimas Lietuvoje

Viena iš **naujausių** elektroninio parašo **naudotojų iniciatyvų** Lietuvoje – **rinkos dalyvių**, tokių kaip Komiteto („Elektroninio parašo infrastruktūros plėtros“ projekto vykdytojo), SODROS („Elektroniniu socialinio draudimo formų priėmimo ir apdorojimo“ sistemos vykdytojo), Muitinės departamento, Valstybinės Mokesčių inspekcijos, UAB „Skaitmeninio sertifikavimo centras“ (elektroninio parašo įrangos gamintojų), UAB „Omnitel“ ir UAB „Bitė Lietuva“ (mobilaus elektroninio parašo paslaugų teikėjų) ir kt., siekimas susitarti dėl **vieningų elektroninio parašo standartų** ir standarto formų naudojimo. Komitetas organizuoja specialistų, atstovaujančių minėtus rinkos dalyvius, seminarus. Viena iš seminarų dalyvavo apie 120 valstybės tarnautojų.

Komitetas nuo 2005 m. vykdo „Elektroninio parašo infrastruktūros plėtros“ **projektą**, kurio tikslas **sudaryti valstybės institucijoms reikiamas sąlygas naudoti elektroninį parašą** elektroninių dokumentų pasirašymui ir mainams tarp valstybės institucijų bei viešųjų paslaugų teikimui elektroniniu būdu. Šiuo metu projekte dalyvauja ir elektroninio parašo įranga yra aprūpintos (projekto reikmėms šiame etape) 53 valstybės institucijos (32 iš jų – LINESIS –

elektroninių dokumentų apsikeitimo su ES sistemos dalyviai), o **Komitetas teikia sertifikavimo paslaugas** 520 valstybės tarnautojų.

Viešųjų pirkimų tarnyba prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės vykdo ES struktūrinių fondų ir Lietuvos Respublikos bendrojo finansavimo projektą „Viešųjų pirkimų informacinės sistemos plėtra“, kurį įgyvendinti tikimasi iki 2008 m. I ketvirčio. Kuriama Centrinė Viešųjų pirkimų informacinė sistema naudos saugų elektroninį parašą ir kvalifikuotus sertifikatus. Manoma, kad sistemos įdiegimas ženkliai padidins elektroninio parašo paslaugų poreikį.

Valstybinė mokesčių inspekcija šiuo metu teikia elektroninio deklaravimo paslaugas remiantis Elektroninio parašo įstatymo 8 straipsnio 3 dalimi (kai parašo naudotojai tarpusavyje susitaria), tačiau ateityje planuojama sistemos funkcionalumą praplėsti iki gaunamų ir teikiamų dokumentų pasirašymo saugiu elektroniniu parašu (PKI). Šias technologijas inspekcija taikys ir kuriamame skambučių centre.

Gyventojų registro tarnyba prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos diegia elektroninį pažymų užsakymą naudojant internetinės bankininkystės sistemas.

Aplinkos ministerija numato, kad elektroninio parašo technologijos gali būti įdiegtos 2009 m. įgyvendinant elektroninių aplinkosaugos leidimų išdavimo tvarką.

Valstybinis informacinės technologijos institutas (VITI) šiuo metu atlieka elektroninio parašo infrastruktūros galimybių studiją (finansuojamą iš ES struktūrinių fondų) bei svarsto galimybę steigti „pasitikėjimo paslaugų teikėją“ (Trusted Service Provider, TSP).

Lietuvos Banke jau nuo 2002 m. veikia elektroninio sertifikavimo sistema. Ji skirta Lietuvos banko informacinėms sistemoms (LITAS, paskolų rizikos duomenų bazės, ataskaitų priėmimo, valstybės vertybinių popierių aukcionų vykdymo sistemoms), kuriose naudojamas elektroninis parašas remiantis Elektroninio parašo įstatymu.

Statistikos departamentas nuo 2002 m. teikia paslaugas, remdamasis Elektroninio parašo įstatymu – įvairiems ūkio ir viešojo administravimo subjektams yra sudarytos sąlygos teikti 30-ties statistinių tyrimų duomenis elektronine forma. 2006 m. šioje sistemoje ruošiamasi įdiegti PKI technologijas, bei naudotis Lietuvos sertifikavimo paslaugų teikėjo, sudarančio kvalifikuotus sertifikatus, paslaugomis. Šiuo metu departamentas naudojasi užsienio valstybių sertifikavimo paslaugų teikėjų teikiamomis paslaugomis.

Valstybinė kelių transporto inspekcija prie Susisiekimo ministerijos planuoja naudoti elektroninį parašą skaitmeninių tachografų sistemoje naudojant saugų ES kompiuterių tinklą TESTA II. Sertifikavimo paslaugas numatoma pirkti iš Estijos sertifikavimo paslaugų teikėjo AS „Sertifitseerimiskeskus“.

Asmens dokumentų išrašymo centras prie Vidaus reikalų ministerijos ruošiasi naudoti PKI technologijas biometrinių pasų bei kelionės dokumentų su integruota biometrija duomenų apsaugai.

Valstybės tarnybos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos šio metu rengia investicinį projektą, kuriame numatyta, kad nuo 2008 m. valstybės tarnautojų pažymėjimai bus keičiami į plastikinius su integruotu lustu ir kvalifikuotu sertifikatu.

Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija planuoja teikti viešąsias paslaugas naudojant informacinę sistemą „Pagalba“, kurios tikslas – padėti duomenų subjektui įgyvendinti teisę susipažinti su savo asmens duomenimis. Šioji sistemoje bus naudojamos PKI technologijos.

Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnyba naudoja PKI technologijas Elektroninių dokumentų sistemoje (jos pagalba iš tarnybos galima gauti ir jai teikti dokumentus elektroniniu būdu), RRT Tarybos veikloje bei apsaugotos prieigos interneto tinklalapyje, kuriame teikiama informacija apie tai, kokius techninių įvykių duomenis apie elektrinius ryšius fiksuoja ir saugo elektrinių ryšių tinklų ir elektrinių ryšių paslaugų teikėjai.

VĮ „Infostuktūra“, Saugaus valstybinio duomenų perdavimo tinklo (SVDPT) operatorius, ruošiasi teikti elektroninio parašo paslaugas remiantis PKI technologijomis ir Elektroninio parašo įstatymu. Taip pat įmonė teigia, kad tikslinga būtų įkurti vieną valstybinį sertifikavimo centrą ir įpareigoti visas valstybės institucijas naudotis būtent šio centro paslaugomis. Tokio centro funkcijas galėtų atlikti pati įmonė, kuri jau turi sertifikavimo centro steigimo patirties.

Telekomunikacijų bendrovė **UAB „Omnitel“** rengiasi pradėti teikti paslaugas remiantis Elektroninio parašo įstatymu 2006 m. antrą-trečią ketvirtį. Šiuo metu bendrovė vykdo derybas su trimis sertifikavimo paslaugų teikėjais, aktyviai dalyvauja elektroninio parašo projektuose.

AB Parex bankas artimiausiu metu ketina suteikti saugų elektroninį parašą banko klientas, kurie galėtų naudotis elektronine komercija – atsiskaityti už paslaugas ir prekes interneto parduotuvėse.

AB Hansabankas ketina išduoti savo darbuotojams kvalifikuotus sertifikatus. Svarstoma užsienio sertifikavimo paslaugų teikėjo teikiamų paslaugų įsigijimo galimybė.

Lietuvos komerciniai bankai teikia identifikavimo paslaugas Valstybinės mokesčių inspekcijos elektroninio deklaravimo bei VĮ „Registrų centras“ finansinių ataskaitų sistemose.

Dalis rinkos dalyvių pažymi, kad siekiant paskatinti elektroninio parašo naudojimą **reikalingi** papildomi parašo naudotojų **mokymai**. Šiais metais **Komitetas** pradeda kurti elektroninio parašo **distancinio mokymo internetu sistemą**, kurios tikslas - didinti naudotojų kompetenciją elektroninio parašo srityje.

Pagrindinės problemos ir jų sprendimo būdai

Pagrindinės priežastys, dėl kurių elektroninis parašas Lietuvoje iki šiol nėra pakankamai palitęs: **žinių ir kompetencijos stoka** vartotojo ir kituose lygiuose, su elektroninių dokumentų tvarkymų susijusių funkcijų nebuvimas **dokumentų valdymo sistemose** ir **viešųjų paslaugų**, realizuotų elektroninėje erdvėje, **trūkumas** arba neišbaigtumas.

Komiteto nuomone, efektyviausias būdas pakelti kompetenciją – sukurti elektroninio parašo **distancinio mokymo** ir įsisavintų žinių testavimo **systemą**. Šiomet ši sistema pradės funkcionuoti kartu su laisvai platinamomis ir naudojamomis mokymo ir testavimo priemonėmis. Tolimesnė šios mokymo sistemos plėtra numatoma naudojant ES struktūrinių fondų paramą.

Taip pat būtina **tobulinti** turimas **dokumentų valdymo sistemas** pagal Lietuvos archyvų departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintas elektroninių dokumentų valdymo taisykles.

Siekiant paspartinti elektroninių viešųjų paslaugų atsiradimą viešajame sektoriuje (e. valdžios projektuose) Komitetas pradėjo elektroninių **paslaugų portalo modifikavimą**, kuris dar šiemet leis visoms institucijoms naudoti vieningą paslaugų naudotojų identifikavimo sistemą.

Siekiant **tarptautinio elektroninio parašo suderinamumo**, Lietuva turi aktyviai **dalyvauti** šios srities **ES struktūrų vykdomoje veikloje**, kad galėtų laiku perteikti naujausius sprendimus ir gerąją praktiką iš labiausiai pažengusių šalių.

Ateities uždaviniai

Artimiausiu laikotarpiui numatoma:

- **tobulinti** elektroninio parašo **infrastruktūrą** ir kurti trūkstamus jos elementus (valstybės tarnautojų registravimo sertifikatams gauti tarnybą, sertifikavimo paslaugų teikimo viešojo administravimo subjektams padalinį valstybiniame duomenų centre ir t.t.);
- **tobulinti** elektroninio parašo **teisinę bazę ir standartizavimą** pagal ES reikalavimus bei kitų ES šalių gerą praktiką siekiant elektroninio parašo tarptautinio pripažinimo ir suderinamumo;
- **mokyti** valstybės tarnautojus bei piliečius **naudotis elektroniniu parašu**, kurti distancinio mokymo sistemas bei elektroninio parašo mokymo priemones;

- skatinti valstybės institucijas **teikti viešąsias paslaugas elektroniniu būdu**, modernizuoti informacines sistemas, elektroninės valdžios portale realizuoti vieningą vartotojų identifikavimo sistemą;
- skatinti valstybės institucijas **keisti informacija ir dokumentais elektroniniu būdu**, papildant turimas dokumentų valdymo sistemas elektroninių dokumentų valdymo posistemėmis.

Išvados

- Šiuo metu elektroninį parašą reglamentuojanti **teisės aktų bazė nesudaro kliūčių** diegti ir naudoti elektroninį parašą;
- Elektroninio parašo **įstatymas bei kiti poįstatyminiai aktai** didžia dalimi **atitinka Direktyvą**, kitų **ES šalių praktiką ir vartotojų poreikius**;
- Naujai patvirtintos **elektroninių dokumentų valdymo taisyklės**, viešojo administravimo **įstatymo papildymas** bei **rinkos dalyvių susitarimas** dėl vieningo elektroninio parašo standarto **paskatins** elektroninio parašo **naudojimą**;
- Elektroninio parašo naudojimas Lietuvoje lėtai, bet **įsibėgėja**;
- **Per lėtai** didėja valstybės tarnautojų ir piliečių **kompetencija** elektroninio parašo srityje; Reikalingos **mokymų programos, distancinio mokymo** bei įsisavintų žinių testavimo priemonės;
- Europos Komisija elektroninį parašą laiko **svarbiu įrankiu informacinės visuomenės paslaugų vystymui** bei saugiai elektroninei komercijai užtikrinti.

Direktorius

Aurimas Matulis